

Hetet egy csapásra!

Hogy az ezredforduló óta eltelt tizenhat évben melyik volt az a hat kortárs magyar szépirodalmi könyv, amelyeket kiemelnék a többi közül...? Húha! Amikor megkaptam a felkérést, a hideg is kirázott. Mert – mit ad isten! – a levél aközben érkezett, hogy készülő kritikakötetem kéziratával pepecseltem, melybe 24 kortárs magyar prózaíró 2000 után írt műveit veszem számba. 24 – és ez csak a próza! –, na mármost ebből én hogy válasszak ki hármat? Lírával pedig kevesebbet foglalkoztam, ott azért vagyok gondban. Szóval, hálátlan egy feladat! Aztán gondolkodtam egy sort, és rájöttem, hogy a fontos feladatok mindig hálátlanok..., és nekiláttam.

Erdélyi vagyok, és fenntartom, hogy amíg vannak sajátos erdélyi témák és jellegzetes erdélyi megszólalás, addig (külön) erdélyi irodalomról is beszélni kell, tehát most elvárható tőlem (talán a *Hitel* is elvárja, én magamtól mindenképp...), hogy főként erdélyi könyveket emeljek ki. De persze nem mindenáron. Tehát ne azért kerüljön be az a könyv a hatosfogatba, mert erdélyi, hanem azért, mert jó. Na szóval, többet ne kerüljessük, mint macska a forró kását...

Először a versek: Farkas Árpád és Király László számomra a par excellence költő, az ők szereplésük ezen a listán nem volt kétséges. Harmadikként sokan felmerültek...

Farkas Árpád: *Erdélyi asszonyok*

Legnagyobb szívfájdalmam, ha erdélyi líráról vagyon szó, hogy Farkas Árpád miért írt oly keveset az 1990-es évek után. Miért ír ilyen keveset, aki ilyen jó? Vagy azért ilyen jó, mert ilyen keveset ír? Az újságírás robotja, magánéleti gondok akadályozták? Alig néhány vers jelzi munkásságát a 2000-es évek tájékáról, az *Erdélyi asszonyok* (Csíkszereda, 2002, Pallas-Akadémia) válogatott és új verseket tartalmaz. A kötetet csak leg jelzőkkel lehet illetni: nincs benne üresjárat, csak erő, átütő érzelem, fajsúlyos gondolatok egy rendkívül változatos, a klasz-

szikus versformákat szétfeszítő, szabadon-precíz versnyelven. További érvelés helyett (vagy gyanánt) most idéznék: „Az erdélyi asszonyokban török vér van / s némi tatár. / Ha csókolnak, legalább százötven év / behódolást kérnek s vért. [...] / Zsuzsannák, Katák, Erzsébetek, könnyű / véretek hevíté kandallóit Erdély / rideg kővárainak, tárt szellemóvó szárnyat / elpárolgó melege fölé. / S ontotta méhetek Kárpát-medencébe a magyart! / De most már elég. / Ezeréves vén vagyok, nevemben némi / Árpád-házi kondenzcsíkkal, esengve kérlek, / hagyjatok megpihennem.”

Na látják, az ilyent nevezem én „nagy versnek”. És ilyen kaliberű Farkas Árpád minden költeménye: megvan benne a létösszegző mélység, a sodró lendület, a nyelvi lelemény; ugyanakkor nem steril, nem „akadémikus”.

Király László: *Készülődés Pazsgába*

Király László sok vonatkozásban rokonítható Farkas Árpáddal (vagy fordítva). És ezzel nem gyengítik egymást. Mert amiben leginkább rokonok, az a tehetség. Igen, a keveset írásban is hasonlítanak. Király Lászlónak a 2000-es évek során három válogatáskönyve jelent meg, melyekre nagy szükség volt az életmű „ápolása” szempontjából, ennek ellenére én már kezdtem aggódni, hogy ennyivel kell beérnünk (mint pl. a pályatárs-prózaíró Mózes Attila esetében...), de aztán a folyóiratokban felbukkant itt-ott egy új vers, és bizony meglett az új kötet is, a *Készülődés Pazsgába* (Budapest, 2013, Orpheusz Kiadó). Mondjam azt, hogy Király László ebben a könyvben ott folytatja, ahol abbahagyta? Vagy azt, hogy merőben új megszólalás? Mindkét állítás igaz, mindkettő hamis.

Ami tény: Király László versei szikarak, képszegények, nincs itt öncélú versjáték, nincs l'art pour l'art. Tiszta, átható, megkapó gondolat bukkan fel mindenhol, melynek hatását a nyersesség, keresetlenség még felerősíti. A forma tehát alárendelődik a tartalomnak, a (faj)súlyos mondanivalónak. Ezt azért kívánom hangsúlyozni, mert a kortárs lírát egyre inkább a szószonglörködés uralja, a mives és művi játék után a befogadó pedig gyakorta „nem marad semmivel”; nos Király esetében szó sincs ilyesmiről, ő csak akkor ír, ha – bárhogy forgatom, ez a legtalálhatóbb szó ide – van „mondanivalója”.

Kenéz Ferenc: *Nagyregény*

Listám harmadik líratételén sokat vacilláltam. Nem azért, mert nem szeretném eléggé Kenéz Ferencet, hanem azért, mert például Lászlóffy Aladárt és Csiki Lászlót is nagyon szeretem, de Lászlóffyért vetettem el, mert a 2000-es évek elején ugyan aktív volt még, de 2008-ban sajnos meghalt, s én tartani szeretném magam ahhoz a kritériumhoz, hogy csak kortárs szerzők kerüljenek e listába; Csiki Lászlót pedig azért kellett mellőznöm, mert (tudtommal) 2000 után sajnos nem jelent meg lírakötete. Nagy veszteség Lászlóffy halála és Csiki vers-hallgatása egyaránt, de akkoron koncentráljunk Kenéz Ferencre, akit nem „jobb

híján” választottam ide végül (mint ahogy a följebb írtakból – tévesen – következtetni lehetne), hanem azért, mert szeretem, mert ő is a „nagy költő” kategória. Egyetlen dilemmám van véle kapcsolatban: Magyarországra való áttelepülése után részben elveszítette régi hangját, és keveset publikált. Ezért is van, hogy a kiszemelt kötet, a *Nagyregény* (Csíkszereda, 2008, Pallas-Akadémia) is vegyesen tartalmaz új és válogatott verseket (1968–2008). A válogatás jól mutatja a hangsúlyeltolódásokat, de azt is, hogy a Kenéz Ferenc-i versbeszéd megőrizte azt az erejét, amivel annak idején megszerettem. A legkedvesebb szerelmes (?) versem máig Kenéz Ferenc *Néha* című darabja. Plasztikus, mély, megdöbbentő, rátapint a lényegre, aha-érzést generálva: „Találkozásaink mély-kék indigóján át / észrevétlenül csontvázam köré / kopírozta vonalaidat a fény / S a „Te”, melyik így bennem él / már úgy érzem többet ér / mint a „Te”, mely mellettem él / Bennem ketten élünk / mellettem csak te vagy / így nem csoda / ha néha / idegennek érzek / magunk mellett.”

A Kenéz-versek tömörek, bár vallomásosak: mindegyik számvetésmélységű, s bár az olykor felbukkanó leírások már-már epikus színezetet kapnak, az általánosítás, a filozófiai összegzés ilyenkor sem marad el. Az áttelepülés után született versek komorabbak, „melakórosabbak”, mint az itthoniak, a következtetés az, hogy a gondolkodó, látó ember szükségszerűen komor (esetleg sztoikus), s amit tehet, az az, hogy ezt az érzést – mintegy önmaga szórakoztatására – íróniába fojtja.

Térjünk hát át a második kategóriára. Amint említettem, mivel érdeklődésem próza tekintetében szerteágazóbb, mint a líra esetén, itt még nehezebb dolgom volt. Végül megszületett a lista, mely elég „salátára”, vegyesre sikeredett.

Szilágyi István: *Hollóidő*

Szilágyi nagyregénye épp csak „belefér” a vizsgált időszakba, eme XXI-nek a legelején jelent meg, 2001-ben (Budapest, Magvető Kiadó). De nagyon itt a helye. Nemcsak azért, mert a kánon az kánon, ugye, Szilágyi a legismertebb erdélyi írónk, akit mindenki elismer, jobbról, balról, irodalompolitikától, mindentől függetlenül, hanem azért is, mert a *Hollóidő* valóban fontos könyv (bár talán nem annyira fontos, mint a máig etalonnak tartott *Kő hull apadó kútba*). Szilágyi viszonylag keveset ír, de legalább nem ismétli magát, minden könyve valami újat hoz témájában is, hangszerelésében is. Ezúttal történelmi regényről van szó, a mű ugyanis történelmi időben játszódik le – valamikor a XVI. század végén, a török hódoltság idején –, de nem a történelem a főszereplő, hanem az ettől a történelemtől befolyásolt kisemberek. Nagyregényről van szó, amilyent csak kevesek képesek írni. Szilágyinak megvan hozzá a tehetsége, s ami ezen műfaj szempontjából tán még fontosabb, a művészi fegyelme, következetessége. Ami a másik lényeges dolog: történetről van szó, amit manapság kevesen akarnak írni. Ez a történet – linearitása ellenére – izgalmas, kiszámíthatatlanul fordulatos. És ez a fontos: az első olvasat élménye legyen maradandó. Szilágyi

regényét valahova Móricz és Kodolányi művei közé ékelném be – ezzel természetesen nem maiságát kívánom kikezdeni. Pallérozott, csiszolt a stílus: a szikár fennköltség, a groteszk, szókimondó naturalizmus, az ironia, a misztikum egyaránt megtalálható benne.

A regény címét így magyarázza, a szimbólumot így oldja fel Szilágyi: „Holló gyomlálja, tépdesi az idő szemét? Avagy hollóvá lesz az idő? Hollóidő?” Ez a motívum komorrá teszi az alaphangulatot, melyet tetőz a levágott koponyákból való építkezés démoni kényszere. A pozitív tartam mégsem hiányzik a műből: olyan hétköznapi hősök kerülnek emberközébe, akik a rossz körülmények közepette is képesek kezükbe venni sorsukat, akik nem törődnek bele tehetetlenségükbe, a siránkozás helyett a cselekvés lehetőségeit kutatják.

Vári Attila: *Sztálinvárosi idill*

Vári Attila versben is erős, prózáját azonban jobban szeretem: jól ötvözi a groteszk játékosságot és könnyed humort a balladisztikus komorsággal. A *Sztálinvárosi idill* (Csíkszereda, 2004, Pallas-Akadémia Kiadó) egy olvasmányos, könnyed, ugyanakkor mély novelláskönyv.

Egy gyorsan változó, mégis ugyanolyannak maradó világ tárul fel a kötet lapjain. Az előszóban a szerző letűnt dolgok emlékééről beszél, önmagát egy divatjamúlt valóság részeként tételezve, hogy az utószóban ezt közvetett módon cáfolva, szándékos önellentmondásba kerülve utaljon rá: minden visszatér önmagába, csak egyféle mozgás van, a körkörös, csakhogy az idő kábulatában élő ember egyszerűen képtelen felismerni a visszatérést, a változatlanságot, mert azt hiszi, az élet értelme a változás. Talán ezért van az, hogy a könyv végül így fejeződik be: „Ez a város, amelyről el kellett mondanom mindezt, Kelet-Európában volt. Jelenleg egyik ismerősöm nagymamája őrzi egy süteményes dobozban...”

A kötet írásait a tematikai változatosság ellenére sok minden összetartja: vannak visszatérő figurák, helyszínek, helyzetek. Ilyen értelemben akár novellafüzerről is beszélhetünk, az egyes írások kiegészítik, továbblendítik egymást, egy adott motívumnak más-más aspektusát világítják meg, erősítve a benyomást, hogy a szerző szélesebb mederben, átfogóbb mondanivalóban gondolkodik. S hogy az összegzés mi? Az én olvasatom szerint az összegzés a kötetzáró „Kettőskereszt” című írásból a következőképpen olvasható ki: nem az számít, hogy hol mikor élünk, az örök emberi lényeg számít, hisz az ember úgy tekint a világra, mintha önmagát szemlélné. Ebben a Cortazaros novellában az emberek nem tudják eldönteni, mi az álom, és mi a valóság. Középkort álmodnak-e, és a XX. században élnek, vagy XX. századot álmodnak, és a középkorban élnek. A következtetés pedig az: szinte mindegy.

Merész váltásokkal operáló, szórakoztató és esszéisztikusan gondolatgazdag a *Sztálinvárosi idill*, mely azért is bekerült a bűvös hatosba, mert nem engedhet-

jük meg magunknak azt a luxust, hogy a novellát kisebb értékűnek tekintsük, mint a regényt.

Kun Árpád: *Boldog észak*

Ezt a könyvet nem hagyhattam ki a hatosból még akkor sem, ha ezáltal következetlennek tűnök. Nem erdélyi, de nagyon jó (azt, hogy mi szükség a de kötőszóra, ne kérdezzék). A *Boldog észak* (Budapest, 2013, Magvető Kiadó) nem egy jellegzetes magyar mű, kezdetben zavarba ejtően nem az, az embernek jön, hogy minduntalan visszafordítson a címlapra, s megnézzze, vajon rosszul emlékszik, nem egy francia, netán latin-amerikai szerző neve áll ott? Világirodalmi, „egyetemese” téma, világirodalmi szinten: leegyszerűsítve – a kultúrák, vallások, emberi fajok és magatartások párbeszéde s e párbeszéd révén az emberi boldogság megtalálása (illetve annak megkísérlése). A megszólalás és az elbeszélte történet is újszerű. Most ez a migránsválság kissé más megvilágításba helyezi a kötetet, de értékéből lényegesen nem von le, hisz végeredményben nem migrációs hurráoptimizmusról van szó benne, hanem a különböző világok érintkezésének mechanizmusát és egyénre gyakorolt hatását vizsgálja. Nem azt tapasztaljuk benne, hogy a különböző fajok szükségszerűen egymásnak ugranak a létért folyó küzdelemben, s az ember pedig magányossá és kiszolgáltatottá válik, hanem azt, hogy vannak kiskapuk (nagykapuk nincsenek!), van lehetőség a közeledésre, a megegyezésre, a boldogságra. Csak ennek van néhány stikája. Például meg kell tanulni szót érteni a kaktuszokkal. De ez, ha a boldogságról van szó, semmiség, nemde? Abszolút időszerű könyv, romantikus, de szerethető felhangokkal, jól adagolt mágikus realizmussal és naturalizmussal.

És engedjenek meg egy „ráadást” (hisz fogyasztói korszakban élünk, ahol jár a bónusz, nemde?). Hetediként egy kakukktojást tennék be, Franz Hodjak *Határkövek* című regényét (Kolozsvár, 2010, Kriterion Kiadó), de Hodjak végeredményben erdélyi (sváb) – tán erdélyibb is, mint más erdélyiek –, s *Határkövek* című könyve, melyet erdélyi fordító, Szenkovics Enikő magyarított, pedig rólunk, pontosabban a romániai kommunizmusról szól, így hát a kakukktojás is viszonylagos... Azért volt „muszáj” megtoldanom a hatos listát ezzel, mert a *Határkövek* számomra a vizsgált 15 év legemlékezetesebb olvasmánya. Előre kell bocsátanom, hogy az abszurd a gyengém, ezért kattantam rá ennyire Hodjak eme könyvére. Ami nem melleleg arra is jó volt számomra, hogy meggyőződjem, a romániai kommunizmusról, illetve a „forradalmi” mámort követő első időszakról csakis abszurd könyvet lehet, érdemes írni. Krónikás, élménybeszélős, vallomásos könyvet többet is olvastam már a témában, valami hiányérzetem mindig maradt. Hodjak könyve döbbsentett rá, hogy az a kor annyira abszurd volt, hogy eleve csak az abszurd eszközeivel lehet megközelíteni. Groteszk helyzetek sorozata jelenik meg a regényben – ez azt is nyilván-

valóvá teszi, hogy az abszurd a groteszk nélkül nem működik, kell a nevetséges iszonyat ahhoz, hogy a totális lehetetlenség, értelmetlenség könnyűségét át tudjuk élni.

A főszereplő, Harald Frank az 1989-es forradalmat követő euforikus hangulat közepette elhatározza, hogy elmegy Bukarestbe, a német nagykövetségre, hogy vízumot szerezzen. „Harald Frank tárgyalt néhány képviselővel, akikről nem tudta, mit és kit képviselnek.” Ez az alaphang, erre az alaphelyzetre épül fel a sztori, ami abszurdon innen és túl a bánási többnemzetiségű világról is plasztikus képet fest. Röviden most ennyit e könyvről, mely magyar nyelven egyértelműen nagyobbat „ütött”, mint németül, ez is igazolja nézetem, hogy a mienk (megkockáztatom: Hodjakot mi, erdélyi magyarok jobban magunkénak érezzük, mint a németek – annak ellenére, hogy 1992 óta Németországban él).

Ennyi. Listám egyszerre mutathat elkötelezett olvasót és szeszélyes-csapongót. Igen, mindkettőt vállalom, hangsúlyozva, hogy mindkettő esztétikai indítatású.



Árkossy István: Önbizalom (tus, 1977)